

6

O ka tlaleha bobodu ka:

Ho iteanya le ba Lefapha a Mehlodzi ya Diminerali haebe e le bo mabapi le ditaba tse amanang le merafo;

Ho iteanya le ba lekala la thibelo ya bobodu la Lefapha la Temo, Ntshetsopele ya Dibaka tsa Mahae le Phetolo ya Melao ya Mobu ho **0800007095**;

Ho bula nyewe seteisheneng sa lona sa mapolesa; kapa

Ka ho iteanya le ba Corruption Watch (Tebelo ya Bobodu): www.corruptionwatch.org.za
0800 023 456
Ka WhatsApp: **072 013 5569**

Dintho tse ka etsahalang

Tjotjo: Karl o batla ho hodisa ntlo ya hae hore e be le phaposi ya ho rekisetsa, empa moahisan wa hae Lindiwe ha a thabela taba ena ya ho ba le lebenkele haufi le yena. Hona ho tla baka sephethethe se sengata, lerata le matlakala seterateng. O kentse ttlelebo ka merero ena ya hae, a re sebaka sena sa bona se lokela ho ba sa budulo feela. Karl o ile a ya Lefapheng la Thero la Dibaka la Toropong ya Johannesburg, mme a bua le mohlanka ya tla etsa qeto ka polane ya hae. Karl o lefa mohlanka eo R5 000, mme polane ya hae e ya dumellwa ya ba o qala ho epa motheo wa mohao bakeng sa phaposi ya hae e ntjha ya ho rekisetsa letsatsing le latelang.

Sextortion (Ho fumana molemo wa tsa thobalano ho tswa ho e mong ka botshosetsi): Refiloe o na le bana ba babedi ba banyeyane. Ha mokhukhu wa hae o ne o nkuwa dikgohola tsa noka ya Jukskei, o ile a bolellwa ke ba Lefapha la Bodulo ba Batho, Metsi le Tsamaiso ya Dikgwerekwre hore o tla fumana ntlo e ntjha. Ha a ntse a letile, a nahana ho aha mokhukhu oo a tla dula ho ona, mane Diepsloot. Ka letsatsi le leng, mohlanka ya tswang lefapheng a fihla moo lapeng la hae la mokhukhu, ka nako eo a ntseng a le ka ntle a bapala le bana ba hae. O mmontsha clipboard ya hae, e nang le lebitso la hae

hodimo lenaneng, ho bolelang hore o se a tlilo fumana ntlo ya hae ya RDP. A mmolella hore a ke ke a fumana ntlo eo ha a sa batle ho robala le yena, ya ba ba kena ka tlung a mo emela ka phaposing ya ho robala. Mona Refilwe ha a na boikgethelo. O na le bana ba babedi ba banyenyanne mme o hloka ntlo bakeng sa hae le bona.

Ho fumana ditshebeletso le thepa ka tsela e fosahetseng: Ho na le thendara e tswileng ya ho aha karolong e itseng ya mobu eo ha jwale e dutsgeng e se na letho ho yona. Lefapha la Temo, Ntshetsopele ya Dibaka tsa Mahaeng le Phetolo ya Melao ya Mobu le batla hore motho eo ya hahang matlo a fetole mobu oo ho ba sebaka seo baaho ba ka kgonang ho se sebedisa, e be sebaka seo ba malapa ba ka nkang nako ba le mmoho ho sona. Khampani e hahang e bitswang On Par ya bona hore e ka iketsetsa tjhelete e ngata haholo ka ho aha lebala la kolofo la porafete mobung oo. Hoo hantlentle ha ho tsamaisane le ditlhoko tsa lefapha, ka hoo ba tshepisa mohlanka eo wa mmuso hore ba tla mo fa 10% ha a ka ba thusa ho fumana thendara eo. Mohlanka wa lefapha a henahenana le ditokomane tse ding tsa boiketo, ka hoo On Par ya ba mohlodi wa thendara, ya fumana tjhelete. Ha hahuwa lebala la papadi ya kolofo mme baahi ba sebaka ba se neng se ka ba phaka e ntle.

Tshebediso e mpe ya ditjhelete: Khampani e na le kgahleho ya ho reka karolo ya mobu wa baahi oo e leng wa morabe o tsebahalang haholo. Moetapele wa setso o dumella thekiso eo, a re o rerisane le baahi, le ha a sa ka a bua le bona ho hang. Ainkela tjhelete eo kaofela. Hona ke ho qhekanyetsa. Dikhampani tsa merafo mane Provengseng ya Lebaya Bophirima haesale di ntse di na le kabelo letloleng la Merero ya Kahisano le Ntshetsopele, eo sepheo sa yona e leng ho phahamisa baahi bao di sebetsang haufi le bona. Tonakgolo o ne a ntse a nka ditjhelete ho tswa akhaonteng mme a di boloka bakeng sa hae a le mong.

Bobodu ba tsa dipolotiki: Motho ya hahang matlo o kopana le Tonakgolo ya Kapa Bophirima, mme puisanong ya bona, ba lemotha hore sebaka se senyenane se haufi sa Bontheuwelburg se karolong ya bohlokwa eo ho ka hahuwang setsi sa mabenkele. Tonakgolo wa Kapa Bophirima o etsa bonneta ba hore sebaka seo se a kampelwa, ho lokisetra hore ho hahuwe meaho ya kgwebo. Badudi ba Bontheuwelburg ba tloswa moo, ntle le ho fuwa ditlhapiso tse lekaneng. E mong wa badudi, Simphiwe, o iphumana a dula sebakeng sa mekhukhung, a sa kgone ho fumana ntlo ka baka la tjhelete e nyenyane eo a e fuweng. Dibeke tse mmalwa hamorao, a etela Bontheuwelburg. Trekere e feta haufi le yena, mme a bona matlo ohle a heleditswe. Ho na le letshwao le reng haufinyane feela ho tla hahuwa setsi sa mabenkele sebakeng seo sa bona.

1

Na bobodu bo mabapi le mobu ke eng?

Bobodu bo mabapi le mobu ke tshebediso e sa lokang ya matla ao ho fanweng ka ona bakeng sa ho ithuisa taolong le tsamaisong ya ditaba tsa mobu. Ha motho a na le boikarabelo ba ho sebedisa ntho kapa ba ho ba monga mobu, e be o sebedisa boikarabelo boo ka tsela e sa lokang bakeng sa ho una molemo bakeng sa hae, hoo ke bobodu.

2

Na bobodu bo mabapi le mobu bo etsahala jwang?

Ho na le ditsela tse mmalwa tseo ka tsona bobodu bo mabapi le mobu bo ka etsahalang ka teng, empa tse ding tsa dikotsi tse tlwaelehileng haholo ke tse kenyelletsang dipahpanyetsano tsa mobu pakeng tsa mebuso, dikhampani, baetapele ba setso le/kapa baahi, phetolo ya melao ya mobu (ha ho thehwa le ho fetolwa melao) le ha ho na le merero ya ntshetsopele ya mobu.

3

Na ke efe mekgwa e akaretsang haholo ya bobodu bo mabapi le mobu?

Tjotjo: Hona ke ho etsahala ha motho a kopa kapa a fana ka tjhelete e itseng ho potlakisa phano ya tshebeletso kapa a batla ho iphumanela dintho tseo hantlentle a sa lokelang ho di fumana, kapa tseo a neng a tla tshwanelo ho leta pele a ka di fumana. Tjotjo hangata e leshwa bakeng sa ho ngodisa karolo e itseng ya mobu e lebitsong la motho, ho fumana ditokomane tsa semmuso kapa ho ananelwa ha diphemiti tsa kaho.

Sextortion (Ho fumana molemo wa tsa thobalano ho tswa ho e mong ka botshosetsi): Ha motho, hangata mosadi, a kotjwa ke mohlanka wa mmuso ho robala le yena hore a tle a fumane ditokelo tsa karolo ya mobu kapa a fuwe ntlo.

Ho fumana ditshebeletso le thepa ka tsela e fosahetseng: Hona ho etsahala ha lefapha la mmuso, ejensi kapa setheo sefe kapa sefe se seng sa mmuso se fana ka thendara ho khampani hore e ahe hodima karolo ya mobu ntle le ho latela tshebetso tse nepahetseng. Ka dinako tse ding, bahlanka ba fanang ka dithendara ba ba le dikamano le dikhampani tsena e be ba una molemo ho tswa ditjhenteng tse ngata tseo di leshwang tsona.

Tshebediso e mpe ya mehlodi ya thuso: Tshebediso ya mehlodi ya thuso ka tsela e sa nepahalang (ho kenyelletswa mobu, makoloi, jwalojwalo.) ka motho kapa batho bao e behuweng tlasa matla a bona.

Bobodu ba tsa dipolotiki: Hona hangata ho kenyelletsa basebetsi ba mmuso, bahlanka ba kgethuweng le dikoporasi tse sebedisanang ho etsa melao le ditumellano tse tla etsa hore e be bona feela ba ithuisang empa ho sa tswele baahi ba naha molemo.

Ke dife ditlamorao tsa bobodu bo mabapi le mobu?

Batho ba tloswa mobung mme ba nkelwa mobu wa bona;

Mafa a batho le botjhaba ba bona bo ba tlasa tshoso;

Ho ba le kotsi e eketsehileng ya ho se sireletsehe ha dijo;

Hona ho ka baka dikgohlano le ho lahleha ha maphele;

Ho theoha ha kgolo ya moruo wa naha e leng ntho e tla baka bofuma;

Ho se lekane ho hoholo pakeng tsa banna le basadi, barui le mafutsana, le mekgatlo e meng ya kahisano;

Tshenyeoho tikolohong jwalo ka tshilafatso ya metsi le moyo, tse tla ama temo le bophelo ba diphoofolo tse hlaha. Hona ho ka baka hape le dikotsi bophelong bakeng sa baahi ba amehileng.

Na o ka lwantsha jwang bobodu bo mabapi le mobu?

O ka iteanya le makgotla a dinyewe ha o bona e ka ditokelo tsa hao di tlotswe. O ka sheba melao e latelang, e leng yona e ka ho tataisa:

- 1 **Molaoteo wa Afrika Borwa:** Ho na le dikarolo tse mmalwa tse buang ka ditokelo tsa mobu le thepa, empa tlhahisoleseding ya bohlokwa haholo e fumanwa Karolong ya 25 le Karolong ya 27, tse buang ka tatellano ka tsela ya ho lokisa ditaba tsa mobu ka mora ho etsahetseng ka nako ya kgethollo ya aparteit, le tiisetso ya ditokelo tsa kahisano le moruo, ke ho re, ditokelo tsa bophelo bo bottle, thuto, tshireletso, jwalojwalo.
- 2 **Precca (Prevention and Combating of Corruption Act) Mola wa Thibelo le Twantsho ya Bobodu:** Ona ke molao o etsang hore bobodu e be ketso ya bonokwane ka bobedi mekgeng ya mmuso le ya poraeftete. O dumella makgotla a dinyewe ho qosa motho ya lekang kapa ya fanang ka tjotjo, a etsa boqhekanyetsi le diketsahalo tse ding tse amanang le bobodu.
- 3 **PFMA (Public Finance Management Act) Molao wa Tsamaiso ya Ditjhelete tsa Mmuso:** Ona ke molao o shebaneng le ditshenyehelo tse sa nepahalang kapa tse sa dumellwang tsa mmuso.
- 4 **Mola wa Kgothaletso ya ho Tsetela:** Molao ona o dumella mmuso ho reka mobu ka theko e tlase ho ena le ya direiti tse mmarakeng.

Ho na le mafapha le mananeo a mmuso a lekang ho sebetsana le ditaba tse ngata tsa kabo ya mobu, ngodiso, nehelano, ho sehma ha meedi, ntshetsopele ya mobu, bobodu le ditaba tse ding tse ngata. Tse mmalwa tsa tsona di hlahiswa mona ka tlase.

1

RDP (Reconstruction and Development Programme) Lenaneo la Kaho botja le Ntshetsopele: Lena ke lenaneo la mmuso wa naha leo sepheo sa lona e leng ho busetsa seriti le ho phahamisa maAfrika Borwa ho tswa bofumeng bo tshabehang haholo ka ho fana ka mobu le matlo ho batho le baahi ba amehileng.

2

Lefapha la Temo, Ntshetsopele ya Dibaka tsa Mahaeng le Phetolo ya Melao ya Mobu.

3

Lefapha la Bodulo ba Batho, Metsi le Tsamaiso ya Dikgwerekgwere.

1

Na o ka thibela jwang bobodu bo mabapi le mobu?

2

E ya dikopanong tsa baahi tse mabapi le ditaba tsa mobu.

3

Tlaleha ho mokgatlo o tshephalang ha o belaela hore ho na le bobodu bo mabapi le mobu bo etsahetseng.

